

Arbete, framtid och ideologi

En ideologianalys av Svenskt Näringsliv och
LO och debatten om sänkta lägsta löner

Katarina Anderson Käppi

Abstract

The essay explores the legitimizing, rationalizing, universalizing and naturalizing effects of ideology with focus on the Swedish trade union LO and employers' organization Svenskt Näringsliv. The material consists of two reports both concerning the issue of lowering the minimum wage. Ideology is discussed in relation to the use of expert knowledge and how the use of expert knowledge can be read as ideological. The use of expert knowledge is viewed not just as a means to improve policy output but also as a way of legitimizing and substantiating organizations and policy proposals.

The method used is Evert Vedung's analysis of ideas. The reports are seen as a conscious act of rational ideology production. The essay emphasizes a negative definition of ideology as possibly both conscious and unconscious depending on the social and material structure of society.

The result shows that Svenskt Näringsliv uses expert knowledge at a much higher extent than LO in the studied reports, since they see an ideological and strategic benefit in turning the issue from ideology to technocracy. LO on the other hand do not turn to expert knowledge, and instead seeks their legitimacy in feminism and portraying themselves as an antagonist to Svenskt Näringsliv.

Nyckelord: ideologi, arbete, löner, expertkunskap, Svenskt Näringsliv, LO

Antal ord: 9394

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och frågeställning	2
3	Teori	3
3.1	Vad är ideologi?	3
3.2	Konflikten arbete – kapital	4
3.3	Expertkunskapens roll	5
4	Metod och material	7
4.1	Funktionell idéanalys	7
4.2	Material	8
4.3	Operationalisering och begrepp	9
5	Analys	11
5.1	Problemformuleringarna.....	11
5.2	Konfliktlinjer	13
5.3	Arbetets ideologi	16
5.4	Framtidens horisont	18
6	Avslutning	20
6.1	Sammanfattning och slutsats.....	20
6.2	Avslutande diskussion	21
6.3	Vidare forskning.....	23
7	Referenser	24

1 Inledning

Ideologin har på flera håll proklamerats död. Reda på 50-talet började vissa teoretiker hävda att de stora ideologierna skulle dö ut som ett resultat av minskade klassklyftor i de västerländska samhällena (Strand 2015 s180). I samband med Sovjetunionens fall hävdade sedan Francis Fukuyama att historien nått sitt slut: den liberala demokratin hade slutligen segrat (Strand 2015 s183). I realiteten finns kapitalismens grundläggande intressekonflikter mellan arbete och kapital kvar. Sverige har dessutom, enligt OECD bland de snabbast växande klassklyftorna i världen (Ergon 2014). Ideologin har fortfarande ett kraftigt grepp om vår verklighetsuppfattning och tar sig uttryck på en mängd olika sätt.

En av de intressekonflikter som ligger till grund för ideologins vara är de antagonistiska motsättningarna arbete och kapital. Intressekonflikten har kanske blivit ovanligt tydlig i debatten om sänkta lönerna som gått på högvarv före, och i samband med avtalsrörelsen 2016. Kampen om lönen går långt tillbaka men under den senaste tiden har näringslivet och borgerliga politiker börjat argumentera för att lönerna i Sverige är för höga och bör sänkas och LO och bland annat Socialdemokraterna har gått till motattack (Holm 2016; Karlsson 2016; Nordenskiöld 2016).

Fokus för den här uppsatsen är två rapporter från intresseorganisationerna Svenskt Näringsliv respektive LO. Båda rapporterna är ett inlägg i debatten om sänkta lönerna. För att legitimera sina ståndpunkter använder de respektive organisationerna sig av olika strategier. Svenskt Näringsliv använder sig till stor del av expertkunskap, alltså akademisk forskning, för att legitimera sin hållning, vilket var det som först fängade mitt intresse för det som slutligen blev den här uppsatsen. LO å andra sidan avfärdar argumentationen som ideologiskt driven och borgerlig och vänder sig istället till feminismen för att ge tyngd åt sina argument.

Uppsatsen vill utforska hur användandet och avfärdandet av expertkunskap kan läsas som ideologiskt och vilka ideologiska aspekter de två rapporterna ger uttryck för. Detta i ett samhälle som alltmer ser politiken som en teknikalitet och ideologin som irrelevant.

2 Syfte och frågeställning

Kunskap är aldrig helt objektiv och i synnerhet inte användandet av den. Med avstamp i detta är syftet med uppsatsen att undersöka hur ideologi tar sig uttryck idag och hur expertkunskap används i ideologiskt syfte. Fokus för uppsatsen kommer att vara Svenskt Näringsliv och LO och hur de använder sig av expertkunskap i frågan om sänkta lägstalöner samt hur användandet kan läsas som ideologiskt. Svenskt Näringsliv och LO är två aktörer med tydligt kontrasterande åsikter kring huruvida man bör höja eller sänka lönerna och har båda publicerat rapporter på ämnet där de i varierande utsträckning använder sig av expertkunskap. En del av ideologins funktionssätt är rationaliseringen och legitimeringen av intressen och maktstrukturer och expertkunskapens legitimerande funktion är därför både intressant och relevant att undersöka ideologiskt. Utifrån ovanstående har två frågeställningar formulerats:

- Hur används expertkunskap i argumentationen för och emot sänkta lägstalöner?
- Hur kan användandet av expertkunskap läsas som ideologiskt?

Intuitivt kan det empiriska materialet bedömas ha ett ideologiskt innehåll. Dels på grund av avsändarnas politiska position och dels det debatterade ämnet. Med den förståelsen är syftet att undersöka hur ideologin tar sig uttryck.

Det ska förtydligas att syftet med uppsatsen inte är att undersöka huruvida expertkunskapen i sig är ideologisk eller inte, utan *användandet* av den. Begreppet användande innefattar i den här uppsatsen även praktiken att inte använda sig av expertkunskap.

3 Teori

De grundläggande teorierna för uppsatsen berör innebörden av ideologi och användandet av expertkunskap hos politiska organisationer. Det är dessa teorier som ligger till grund för uppsatsens syfte och frågeställning. Utgångspunkten är att expertkunskapen inte enbart används för att förbättra beslut i policyprocesser utan har andra, mer strategiska funktioner och att organisationer i sig eller deras budskap genom användandet av expertkunskap framstår som mer legitima. Expertkunskapen har en legitimerande och bekräftande funktion inom organisationer men har i sig inte möjlighet att ensamt legitimera vad som helst. Organisationerna själva är omgärdade av samhällsstrukturer och ett ideologiskt ramverk som formar såväl vårt sinne som sociala praktiker och möjliggör för expertkunskapen att ha sin verkan. Ideologin kan vara såväl medveten som omedveten och i uppsatsen görs dessutom en åtskillnad mellan avsändare och mottagare.

3.1 Vad är ideologi?

Termen ideologi har många betydelser. Terry Eagleton radar upp 16 definitioner som spänner mellan politiska och opolitiska, epistemologiska och icke epistemologiska och det kan konstateras att begreppet i synnerhet är mångtydigt och svårdefinierat (Eagleton 2007 s2). Uppsatsen utgår från ideologi i den mening som inom bland annat marxismen kallas för negativ ideologi (Bergström & Boréus 2012 s143). Det innebär att ideologi inte uppfattats som en uppsättning värderingar utan snarare en form av makt kopplad till de maktstrukturer samhället vilar på.

Ideologi innebär i den här uppsatsen ett legitimerande av intressen genom falska eller missvisande idéer (Eagleton 2007 s30). Till skillnad från delar av den marxistiska traditionen utgår uppsatsen inte från att ideologi är direkt sprunget ur en härskande klass, utan istället från den sociala, samhällsliga strukturen i sin helhet (Eagleton 2007 s30). Det är den samhällsliga strukturen som skapar klass och därmed intressen. Den samhällsliga klasstrukturen möjliggör sedan för den dominerande klassen att reproducera sina intressen genom ideologi. Ideologi är därför inte begränsat till enbart idéer utan kan även existera i en social situation, oberoende av hur subjektet uppfattar den och anser om den (Eagleton 2007 s40). Även om mänskligt arbete som hörnsten i det moderna samhället har utsatts för kritik den senaste tiden så är idén om arbetets nödvändighet fortfarande stark. Att fler ska jobba är en självklar utgångspunkt för såväl Svenskt Näringsliv och LO som politiken i stort. Idén om arbetets självklarhet och nödvändighet är ideologisk eftersom den främjar intressen (vilket kommer att återkomma i analysen 4.3) men idén är även

grundad i en materiell samhällsstruktur där levnadsvillkoren är betydligt sämre för den som inte arbetar.

Ovanstående kan ses som ett exempel på hur ideologi är såväl idéburen som materiell. Som texten belyser legitimeras intressen genom falska eller missvisande idéer. Ideologi kan dock innehålla såväl sanningar som falskhet och det är inte enbart de falska eller osanna idéerna som är ideologiska (Eagleton 2007 s14-15). För att fungera effektivt måste ideologi innehålla reella kopplingar till människors levda verklighet. Den ideologiska verklighetsbeskrivningen måste vara igenkänningsbar nog för att inte avvisas direkt (Eagleton 2007 s15). De sanningar som presenteras kan dessutom vara empiriskt sanna men missvisande på ett annat djupare plan (Eagleton 2007 s16). Att människor med arbete mår bättre än människor utan arbete må vara sant, men idén om att människor ska arbeta i så stor utsträckning som möjligt är fortfarande ideologisk.

Teoretiker såsom Althusser menar att ideologi inte kan fungera ideologisk om den är medveten (Eagleton 2007 s60). Utgångspunkten för den här uppsatsen är istället att ideologi mycket väl kan vara medveten (såväl som omedveten) och att den i fall av medvetenhet har blivit, eller delvis uppfattas som universell och/eller naturaliserad (Eagleton 2007 s56-61). En ideologi som uppfattas som universell uppfattas vara sann över tid och rum och alltså inte historiskt specifik (Eagleton 2007 s56). En ideologi som är naturaliserad uppfattas vara ”sunt förnuft” och alltså naturlig och självklar (Eagleton 2007 s58). Ideologi går alltså inte hand i hand med avsaknad av självreflexivitet och en idé upphör inte att vara ideologisk enbart för att den är medveten (Eagleton 2007 s60). Att explicit benämna ett uttalande som ideologiskt kan tyda på idéns naturalisering. Definitionen av ideologi som både medveten och omedveten kräver en distinktion mellan avsändare och mottagare där avsändaren kan vara ideologiskt medveten och aktivt producera och reproducera ideologi. Såväl Svenskt Näringsliv som LO betraktas i den här uppsatsen som medvetna ideologiproducenter.

3.2 Konflikten arbete – kapital

Konflikten mellan arbete och kapital är grundläggande för den svenska arbetsmarknaden i form av arbetsmarknadens parter. Politiken har inte, till skillnad mot vad Christina Boswell hävdar (Boswell2009 s4-5), rört sig bortom ideologi mot en mer teknokratisk problemlösningspolitik. Boswell betonar för visso att expertkunskapen inte alltid används enbart instrumentellt för att förbättra policy utan även för andra politiska syften, vilket problematiseras med det legitimerande och bekräftande användandet av expertkunskap (Boswell 2009 s5, 7). Förståelsen av ideologin och intressepolitiken som död märks på flera håll i litteraturen rörande expertkunskap (exempelvis Boswell 2009 s4; Turner 2003 s4) och kan antas ha sitt ursprung i den metaideologiska idén om ideologins död (Strand 2015). Föreställningen om ideologins död kan dock ses som ideologisk i sig, och den framställs ofta på ett motstridigt sätt (Eagleton 2007 s4). Ideologi förstås som dels blint irrationellt, retoriskt och passionerat och något som det teknokratiska systemet i

det kapitalistiska väst överkommit och växt ifrån, men samtidigt som konceptuellt system som syftar till att rekonstruera samhället (Eagleton 2007 s4). Ideologi ses då dels en uppsättning värden och verklighetsbeskrivningar som aktivt kan tvingas på människor och samtidigt något som influerar människors tankar och sinnen. Det teknokratiska systemet på vilket den västerländska demokratin vilar, med sin grund i vetenskaplig expertkunskap uppfattas kunna rationalisera bort ideologin (Eagleton 2007 s4). Frågan som måste ställas då gäller ideologins ursprung. Vad är ideologi och hur kommer den till? Frågan har delvis besvarats ovan men det här avsnittet vill betona konflikten arbete kapital som dels fortfarande relevant och dels som en källa till ideologiproduktion. De intressen som döljs och maktstrukturer som legitimeras och rationaliseras är i detta fall de motstridiga intressena arbete och kapital (Marx 2013 s201). Med ökade klassklyftor i samhället har värdet av kapital jämfört med lönearbete dessutom ökat (Piketty 2014). Utgångspunkten innebär även en syn på världen som en helhet och där expertkunskapen och den akademiska kunskapsproduktionen inte kan ses som en helt autonom institution (Eagleton 2007 s98-99).

3.3 Expertkunskapens roll

Christina Boswell berör den andra huvudsakliga delen av uppsatsens teoretiska ramverk: det politiska användandet av expertkunskap (Boswell 2009).

Boswell ställer sig kritisk till det etablerade rationalistiska sättet att se på organisationers agerande, vilket utgår från att alla organisationer främst ämnar maximera sin makt och med det syftet även använder expertkunskap därefter. (Boswell 2009 s62). Boswell menar att det är ett synsätt som måste problematiseras och göras mer komplext då organisationer har andra mål utöver enbart maktmaximering och att expertkunskapen därmed även kan ha andra syften (Boswell 2009 s62-65). Organisationers användande av expertkunskap görs på olika sätt och med olika syften. Det kan dels ha en instrumentell funktion där expertkunskapen används för att informera beslut och förbättra policyprocesser (Boswell 2009 s29). Expertkunskapen kan även ha en symbolisk funktion där den värderas för sin legitimerande och bekräftande effekt på organisationen (Boswell 2009 s61-62). Användandet av expertkunskap sker även utifrån organisationernas egna preferenser och intressen där forskning som säger emot den egna ståndpunkten ignoreras alternativt överdrivs när det handlar om forskning som stödjer det egna syftet (Boswell 2009 s98).

Uppsatsen kommer att utgå från Svenskt Näringsliv och LO som rationellt agerande och så även i sitt användande av expertkunskap. Politiska organisationer, till vilken kategori Svenskt Näringsliv och LO tillhör, använder sig av expertkunskap i legitimerande syfte i större utsträckning än andra handlingsorienterade organisationer (Boswell 2009 s65). Båda organisationerna kan bedömas vara handlingsorienterade men utifrån uppsatsens empiriska material och den debatterade frågans karaktär har de här bedömts vara av den politiska typen. Användandet av expertkunskap handlar i det här fallet inte så mycket om att kunskapen bedöms vara nödvändig för att kunna

fylla kunskapsluckor, utan om organisationernas strävan att uppnå omvärldens krav på legitimitet (2009 s71).

Expertkunskapens syfte kan även vara bekräftande av organisationen, en funktion som förvisso ligger nära den legitimerande funktionen i sin definition (Boswell 2009 s73). Om den legitimerande funktionen syftar till att legitimera organisationen som organisation genom att uppvisa kapacitet att tillgodogöra sig kunskap vill man med det bekräftande nyttjandet underbygga sin argumentation i strider om policyförändringar (Boswell 2009 s73-74). Vill organisationerna påverka att beslut tas i en viss riktning, vilket är fallet med uppsatsens exempel om sänkta löner, är syftet bland annat låna trovärdighet i argumentationen från de man refererar till (Boswell 2009 s73-74).

4 Metod och material

Det finns flera sätt att utföra en idéanalys på, vart sätt med sitt fokus och syfte. Valet att inte analysera idéerna och verklighetsomdömenas sanningshalt har in grund i utgångspunkten att ideologiska uttryck kan vara både sanna och falska och sanningshalten är därmed inte det huvudsakliga intresset för uppsatsen. Syftet är att undersöka idéernas funktion, vilket är anledningen till valet av Evert Vedungs funktionella idéanalys som metod (Vedung 1977). Vedung skiljer på innehållslig och funktionell idéanalys där den funktionella analysens fokus ligger på olika aktörers omfattande av idéerna snarare än innehåll (Vedung 1977 s18). Oavsett val av analysstyp behövs en bra analysapparat och syftet med denna sektion är att precisera den samt beskriva uppsatsens tillvägagångssätt. Texten kommer även att presentera material (4.2) samt utveckla ideologibegreppet och hur det kommer att användas i uppsatsen (4.3).

4.1 Funktionell idéanalys

Väljer man att göra en funktionell idéanalys är det inte idéers innehåll eller huruvida argumentens verklighetsomdömen sanna eller inte som undersöks. Vedung presenterar två perspektiv inom den funktionella idéanalysen; det kausala respektive det rationalistiska förklaringsperspektivet (Vedung 1977 s19). Eftersom det kausala perspektivet syftar till att undersöka idéers ursprung har jag valt att fokusera på den rationalistiska analysen. Det kausala perspektivet söker efter ”den kedja av psykologiska händelser som resulterade i [...] att uttalandet gjordes” (Vedung 1977 s20), en förklaring vilken inte är uppsatsen syfte att kartlägga. Det rationalistiska perspektivet har istället intentionen att undersöka de skäl som ligger bakom ett visst uttalande (Vedung 1977 s20-21). Analysen utgår från den kalkyl som Svenskt Näringsliv och LO antas ha utfört i utformandet av sina argument. Kalkylen består av komponenterna substans, preferens, strategi och sammanvägning (Vedung 1977 s20-21). Substanskalkylen behandlar innehållet och vilka utfall som kan komma av olika alternativ, i detta fall olika beslut gällande arbetsmarknaden. Preferenskalkylen avser de verklighets- och värdeomdömen som är kopplade till de olika utfallen och därför gör vissa utfall mer önskvärda än andra. Sammanvägningskalkylen är baserad på huruvida organisationerna gjort rationella val utifrån valda alternativ, beräknat på dess värde, exempelvis fler låglönejobb, och sannolikheten att det kommer att inträffa. Analysen är således förklarande men inte giltighetsprövande (till skillnad från den innehållsliga idéanalysen). Den strategiska kalkylen kommer av de politiska sammanhanget där såväl Svenskt Näringsliv som LO även måste ta hänsyn till varandra och hur den andra parten kan tänkas agera och reagera i frågan. Med hjälp

av den rationella kalkylen har man alltså möjlighet att svara på varför aktörerna, i detta fall Svenskt Näringsliv och LO, argumenterar som de gör.

Den funktionella idéanalysen handlar till stor del om syftet med ett budskap (Vedung 1977 s21). Ett ideologiskt syfte kan sedan ha flera olika mål och funktioner och där ideologin innehåll kan vara mångtydigt och innehålla motsägelser, men som ovan nämnt kan den fungera trots detta så länge ideologin upplevs vara tillräckligt sammanhängande med människors levda verklighet. Utifrån en bedömning av det empiriska materialet kommer analysen att fokusera på konfliktlinjer, problemformulering och hur man ser på arbete och arbetsmarknaden och vad detta skapar för syn på framtiden.

4.2 Material

Det empiriska materialet består av rapporter publicerade av Svenskt Näringsliv och LO. Rapporterna är publicerade 2014 och 2016 och fokuserar på lön och lönebildning. De är politiska såväl som ideologiska i meningen att de är uttryck för ett intresse och syftar till att rationalisera och legitimera intresset, vilket kommer behandlas nedan i analysen (5). Det politiska kan även ligga i produktionen själv, eller makten över dagordningen, där även icke-beslut och händelser är ett uttryck för makt (Lukes [1974]2009 s37). Med andra ord, rapporten och publiceringen kan bidra med kunskap som annars inte hade producerats på grund av maktrelationer och intressen. Själva produktionen av rapporten kommer dock inte att behandlas i den här uppsatsen. Därför är det intressant att inte bara analysera hur expertkunskapen används men hur den kan läsas som ideologisk. De rapporter som utgör det empiriska materialet är:

- Lägstlöner och lönespridning – Effekter på samhällsekonomin, 2014, Svenskt Näringsliv (Spector 2014)
- Sveriges jämställdhetsbarometer 2016. Tid makt och pengar. Tema: Lön, 2016, LO (Vedin 2016)

Lägstlöner och lönespridning – Effekter på samhällsekonomin har enbart fokus på löner och huruvida de bör sänkas eller inte. LO har inte publicerat någon rapport som enbart behandlar just den specifika frågan men eftersom debatten om höjda eller sänkta löner blossat upp igen har Sveriges jämställdhetsbarometer 2016 tilldelats tema lön och behandlar under flera rubriker sänkta löner specifikt (Vedin 2016 s11-17).

4.3 Operationalisering och begrepp

I analysen används termen idé, idéer etcetera och avser då idéer sprungna ur den materiella samhällsstrukturen och som tar sig uttryck i människors beteende, om inte annat uttrycks i texten. Ideologi som det har definierats ovan (3.1) och kan sammanfattningsvis sägas

- Rationalisera och legitimera maktstrukturer
- Dölja intressen
- Inte enbart vara idéer utan verkar i sociala situationer och påverkar människors beteende

Rationalisering innebär den process där en förklaring ges som gör värden och verklighetsomdömen accepterade eller uppfattas som logiskt konsistenta och där det ursprungliga motivet inte är synligt (Eagleton 2007 s51). För att återgå till lönearbete som fenomen och arbetslinjens hegemoni, det vill säga den regerande idén om att alla bör arbeta ((Nationalencyklopedin) återkommer i analysen nedan 5.3), kan det nuvarande kapitalistiska systemet baserat på lönearbete sägas rationaliseras genom idén att det är bättre än andra tänkbara system (Eagleton 2007 s52). De rationaliserande idéerna kan spridas av de i maktposition, vilka inte själva nödvändigtvis måste vara vilseledda av dem, men rationaliseringen kan även ske hos den förtryckta gruppen (Eagleton 2007 s52). Rationalisering främjar intressen men är inte det enda sättet. Legitimering av intressen ligger nära rationalisering i sitt funktionssätt och åsyftar den process där makten säkrar samtycke till sin auktoritet, och alltså uppfattas som legitim. Det handlar alltså om att etablera sina intressen som generellt accepterade (Eagleton 2007 s54). Ett exempel på det kan sägas vara arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet.

Intressen kan delas upp i två typer, eller nivåer, av intressen. Det finns basala mänskliga intressen såsom mat på bordet, möjlighet att kunna kommunicera med andra etcetera, vilka inte är att betrakta som ideologiska intressen (Eagleton 2007 s10). Ideologi berör istället intressen och maktkonflikter centrala för den samhälleliga strukturen (Eagleton 2007 s10). Uppsatsen utgår från konflikten mellan arbete och kapital, här representerat av LO respektive Svenskt Näringsliv. Konflikten är en grundläggande strukturell maktkonflikt med därur härrörande intressen, vilka därmed är att betrakta som ideologiska. Begreppet arbetarklassen kommer att användas för att beteckna både arbetslösa och de som arbetar, i motsats till näringslivet. Arbetarklassen är här sedan uppdelad i arbetslösa och anställda som analytiska kategorier.

För att dölja intressen samt rationalisera och legitimera maktstrukturer, som är ideologins funktionssätt, används värden och verklighetsomdömen vilket är det som skapar en historiskt specifik ideologi och kan alltså sägas utgöra dess substans. Genom att använda ovan nämnda kalkyl med komponenterna substans, preferenser, strategi och sammanvägning kommer jag att leta efter det som här definieras som ideologiska uttryck, det vill säga rationalisering och legitimering av maktstrukturer,

hur intressen döljs och hur de idéer som förmedlas kan kopplas till den samhälleliga strukturen.

I frågan om ideologins medvetenhet kan man skilja mellan avsändare och mottagare och vara medveten eller omedveten bland olika individer i respektive kategori. Avsändarna, här Svenskt Näringsliv och LO, betraktas dock som ideologiskt medvetna. Materialet består av rapporter i syfte att bilda opinion och det som uttrycks bedöms därför vara medvetet formulerat. Det är därmed möjligt att använda Vedungs rationalistiska modell för att belysa ideologi i det här specifika fallet, trots uppsatsens ideologidefinition som en delvis omedveten process. Definitionen av ideologi och ideologins funktionssätt gör det även möjligt att över huvud taget studera ideologi utan att hamna i en epistemologisk fälla.

Jag kommer att använda mig av Boswells definition av expertkunskap som kunskap producerad av akademisk forskning (Boswell 2009 s23). Främst kommer termen expertkunskap att användas men även akademisk forskning eller enbart forskning förekommer. Huruvida kunskapen som används är ideologisk eller inte, är inte uppsatsens syfte att redogöra för, däremot användandet av den. Även Boswell menar att det mest relevanta inte är huruvida kunskapen som används är förvrängd eller inte utan syftet att ge legitimitet åt, eller bekräfta organisationen eller dess argumentation (Boswell 2009 s76).

Som avslut på den här avdelningen vill jag kort klargöra skillnaden mellan ideologi och diskurs. Det diskursanalytiska fältet vuxit inom akademien och betonar språkets roll i skapandet och upprätthållandet av makt (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s16). De intressen som vid första anblick uttrycks i texterna är diskursiva konstruktioner. Diskurser uttrycker ideologiska motsättningar men är inga motsättningar i sig själva (Eagleton 2007 s196). Ideologi handlar inte om språket i sig men den materiella struktur som möjliggör uttalandena (Eagleton 2007 s223).

5 Analys

Analysen kommer att ha ideologi som sitt främsta fokus och användandet av expertkunskap kommer att analyseras som en del av ideologi(re)produktionen. Analysen kommer främst att fokusera på de ideologiska uttryck som är mer eller mindre synliga i materialet och i den avslutande analysdelen kommer analysen att lyftas upp på en högre abstraktionsnivå och diskutera vilka idéer om kapitalismen och framtiden materialet bär på.

5.1 Problemformuleringarna

Vad är det som föranleder Svenskt Näringsliv att publicera en rapport där man genomgående kommer fram till slutsatsen att lönerna för svenska arbetare bör sänkas? Eller för att använda Vedungs rationella kalkylbegrepp: vari består substansen eller de val man stått inför. Löneökningar är standard i den svenska modellen (Medlingsinstitutet 2016) och att vända sig mot det bör ses som avvikande från hur den svenska modellen traditionellt ser ut.

En förutsättning för rapportens argumentation är den konfliktlinje man målar upp arbetare emellan och mellan anställda och arbetslösa. Problemet som skapar konfliktlinjen presenteras redan i inledningen där man redogör för den ”insider-outsider’-problematik” som existerar hos LO som fackförbund (Spector 2014 s5). Det innebär kortfattat att fackförbunden försvarar arbetsvillkoren för anställda vilket försvårar för de utanför arbetsmarknaden att få in en fot. Det är de höga lönerna som är problemet. Medlemmarna i fackföreningarna driver upp lönerna för de med jobb vilket försvårar för arbetslösa personer att komma in på arbetsmarknaden (Spector 2014). Bilden man ger av insider-outsider-problematiken med fackförbunden som upprätthållare av en försvårad jobbsituation för unga syftar till att måla upp bilden av Svenskt Näringsliv som goda då det är de som står på de unga arbetslösas sida. Svenskt Näringsliv tar parti för de som bortprioriterats av LO. I avsnittet om ”Lägstalöner, inkomster och fattigdom” (Spector 2014 s19-22) argumenterar man mot den fördelningspolitiska aspekten av lägstalönernas nivå och menar att konsekvensen att det stänger ute svaga grupper från arbetsmarknaden är ett större problem än att lönerna är lägre. Insider-outsider-problematiken kan i sig ses som ideologisk. Den är en social struktur i meningen att det materiellt handlar om de med fast jobb respektive de utan. Den skär genom arbetarklassen som klass vilket gör det möjligt att bygga ideologiska argument ovanpå. Frågan är dock hur sänkta lägstalöner för en uppenbart redan utsatt grupp kan legitimeras. Den valda fokusen på just fattigdom har även den samma legitimerande funktion som att ta de arbetslösas parti gentemot fackförbunden.

Att ta parti för samhällets svaga grupper möjliggörs till viss del genom expertkunskapens legitimerande funktion där den ”rationella forskningen” presenteras till önskade utfallets fördel. Den forskning som används är producerad delvis i Sverige men även i andra delar av världen (exempelvis Nicaragua s17, Nya Zeeland s17, 19, USA i princip genomgående i Spector 2014). Det är möjligt att samma principer gäller även i Sverige, men som ovan nämnt är inte syftet med uppsatsen att studera argumentens hållbarhet. Däremot bidrar den spridda geografiska spridningen av studieobjekt och konstaterandet att Sverige internationellt sett har ovanligt höga lägstalöner (Spector 2014 s5) till att upprätt hålla idén om att sänkta lägstalöners effekt på samhällsekonomin som universellt positivt och nästintill oundvikligt, vilket ger uttryck för en av rapportens ideologi: att få den önskade lönebildningen att uppfattas som legitim. Ekonomin uppfattas som en universell kraft och som kräver anpassning.

LO:s problemformulering skiljer sig från Svenskt Näringslivs då man övergripande motsätter sig de sänkta lägstalönerna. För att försvara de nuvarande lönenivåerna och en framtida höjning av löner vill LO visa på den effekt en sänkning av lägstalöner får på den resterande delen av den arbetande delen av arbetarklassen. Man menar att även de som inte berörs direkt av en sänkning gör det indirekt genom sämre löneutveckling i framtiden (Vedin 2016 s11). Preferensen ligger i att inte vända delar av arbetarklassen mot varandra, här arbetslösa mot anställda. Värdet av detta sätts över värdet av möjligheten att arbetslösheten för unga minskar som en konsekvens av sänkta ingångslöner. Värdet av preferensen är alltså högre än det sannolika utfallet att fler unga skulle få ett arbete som följd av sänkta löner. Det nämnda utfallet är inte heller något man väljer att behandla i någon större utsträckning utan har istället valt att fokusera på lägstalönernas effekt på övriga löner (Vedin 2016). LO skriver att sänkta lägstalöner i framtiden kommer att innebära en sänkning av lönerna generellt och att det kommer ske på kvinnors bekostnad och menar att arbetsmarknadens parter måste ta ett aktivt beslut om löneförändringar (Vedin 2016 s18-19). Till skillnad från Svenskt Näringslivs syn på arbetsmarknaden som mer självreglerande (om lägstalöner sänks). Man betonar marknaden i större utsträckning än LO då man framställer de starka fackförbundens inblandning i lönebildningen som problematisk. LO:s rapport avslutas med en lista på åtgärder som man menar skapar ”en mer likvärdig fördelning av tid, makt och pengar” där staten och arbetsmarknadens parter uppmanas genomföra reformer för att uppnå den önskade omfördelningen av resurser (Vedin 2016 s3).

Även LO:s problemformulering förhåller sig dock inom det givna kapitalistiska systemet utan att kritisera systemet som sådant. LO delar Svenskt Näringslivs uppfattning om att lägre lägstalöner kan få effekten att fler unga anställs men värdet av det väger inte upp den stora sänkning man menar att det då rör sig om och eftersom sänkningen skulle drabba de redan anställda (Vedin 2016 s12, 16). Insider-outsider-problematiken är alltså uttalad även hos LO. Man tillskriver dock, kanske föga förvånande, arbetsgivarna mer ansvar och menar att ”arbetsgivares anställningspraktiker” och ”vilka anställningsrelationer arbetsgivare erbjuder” har stor betydelse (Vedin 2016 s12).

Rapportens huvudsakliga fokus är jämställdhet i arbetslivet och det är även här man väljer att lägga den huvudsakliga problematiken: sänkta lägstalöner skulle

framför allt drabba kvinnor (Vedin 2016 s11). Att använda feminism för att legitimera ett budskap är inte ovanligt i svensk politik och feminism och jämställdhet har använts för att föra fram en mängd argument (Tollin 2011). Sveriges jämställdhetsbarometer publiceras varje år av LO och att föra fram kritiken mot sänkta lägstalöner genom sin jämställdhetsrapport ger dem inte bara ytterligare ett utrymme att föra fram sin ståndpunkt utan man kan även använda jämställdhetens legitimerande effekt. LO:s användande av feminismen kommer att utvecklas nedan (5.2).

Sammanfattningsvis kan Svenskt Näringslivs problemformulering utgöras av det problematiska facket som upprätthåller alltför höga löner vilka utestänger unga arbetslösa. Detta hjälper till att legitimera maktstrukturen och dölja Svenskt Näringslivs objektiva intresse genom att ge sken av att stå på de arbetslösas sida gentemot facket. LO väljer istället att använda feminismen för att legitimera sin hållning och framställa de sänkta lägstalönerna som i synnerhet negativt för kvinnor.

5.2 Konfliktlinjer

En följd av problemformuleringarna är de konfliktlinjer som även blir synliga i materialet. En konfliktlinje innebär var, alltså mellan vilka grupper man anser att en konflikt föreligger.

Svenskt Näringsliv vill i sin rapport ge sken av objektivitet och skriver att ”översikten tar inte ställning för eller emot lägstalöner eller för hur den optimala lönespridningen ser ut”. Även om materialet menar att lägstalöner på sikt är dåligt för arbetarna förs i flera sektioner en diskussion kring för och nackdelar med den prefererade linjen. För att ge sken av en objektiv presentation av forskningsläget presenteras även forskningsresultat som motbevisar eller ger en mer negativ bild av den egna ståndpunkten. Ett av flera exempel är resultat som visar på högre trivsel på företag med hög lön (Spector 2014 s29). Genom att presentera även den motstridiga forskningen ges även en bild av hur man gjort en rationell analys där den övervägande majoriteten av den presenterade forskningen i rapporten talar för den egna ståndpunkten. Även om motstridig forskning tas med i rapporten landar rapporten efter varje resonemang i att sänkta lägstalöner är samhällsekonomiskt fördelaktigt. Eagleton menar att även påståenden som talar emot den ideologiska ståndpunkten kan ingå i ideologin i syfte att få den att verka mer universell och självklar (Eagleton 2007 s57). Därför kan alltså praktiken att även använda sig av källor och expertkunskap som motsätter sig den egna åsikten syfta till att legitimera budskapet och även stärka det. Att beskriva forskningen som oberoende är dessutom ett tecken på att den används i bekräftande syfte av organisationen (Boswell 2009 s84).

Boswell menar att expertkunskap endast är troligt att användas när det handlar om en fråga där den grundläggande meningsskiljaktigheten berör teknikaliteter och alltså kan härledas till just motstridiga vetenskapsbaserade påståenden (Boswell 2009 s76). Förutsättningen för att användandet av expertkunskap ska vara relevant är att organisationerna som strider i frågan är

överens om att frågan är teknokratisk (Boswell 2009 s79) vilket här inte tycks vara fallet. Enligt Boswell har alltså expertkunskapen alltså inte alls eller väldigt lite relevans när stridsfrågan istället berör värden och ideologiska aspekter (Boswell 2009 s79). Som påpekats ovan är striden om löner en gammal strid och det som kanske främst diskuteras i kollektivavtalsrörelserna idag. Svenskt Näringsliv fokus på akademisk forskning kan alltså tolkas som att de vill flytta konfliktlinjen från en konflikt mellan värden till en konflikt mellan olika rationella lösningar vilka underbyggs av fakta. Expertkunskapens legitimitet får en ideologiskt rationaliserande effekt på de maktstrukturer som lägstalönefrågan berör.

Ideologi handlar om makt och lönefrågan är en maktfråga. Det är uppenbart att båda organisationerna ser ett värde i att påpeka att man står på de svagas eller underordnades sida. Svenskt Näringsliv menar att de står på de unga arbetslösas sida där den relevanta konfliktlinjen dras mellan arbetslösa och anställda. Ovan konstaterades att Svenskt Näringslivs påstådda objektivitet rationaliserade de sänkta lägstalönerna. Men det ideologiska i formuleringen består också av viljan att dölja de maktrelationer som finns inbyggd i arbetsmarknaden. En debatt som är teknokratisk uppfattas även vara en debatt utan motstridiga intressen (Turner 2003 s4-5). Forskningen som används för att underbygga argumenten har dock en abstraktare, ideologisk effekt på budskapet och det är idén om den universella ekonomin. När inga andra alternativ till det kapitalistiska ekonomiska systemet uppfattas som relevanta, möjliga eller ens existerande blir den kapitalistiska ekonomin den enda och universella ekonomin. Men ekonomin blir också grundläggande för vad vi uppfattar vara möjligt och förstås som en slags naturkraft omöjlig att påverka och till vilken vi måste anpassa oss. Detta kommer att återkomma nedan i analysen (5.3). När ett intresse uppfattas som universellt har det en tydlig ideologisk funktion (Eagleton 2007 s59). Idén om existensen av det universella, verklighetsuppfattningar som är sanna bortom tid och rum är sprungen ur den västerländska idén om naturen och det naturliga som evigt. Samma ideologiska tanke men på en högre abstraktionsnivå och som ligger till grund för vårt sätt att se på och tolka världen (Eagleton 2007 s59). Konfliktlinjerna berör alltså inte enbart de konfliktlinjer som är synliga utan även de maktasymmetriska konfliktlinjer som döljs i materialet.

Den delen av LO:s rapport med uttalat fokus på lägstalöner är även ett uttalat svar på den debatt man menar drivits av de på andra sidan den uppmålade konfliktlinjen mellan, i grunden, arbete och kapital (Vedin 2016 s11). I rapporten är inte bara arbetsgivare och borgerliga politiker som porträtteras som motpol utan även kategorin nationalekonomer (Vedin 2016 s11). Man skriver att ”/u/nder hösten 2015 började allt fler röster, främst nationalekonomers, arbetsgivares och borgerliga politikers, höjas till förmån för sänkta lägstalöner” (Vedin 2016 s11). Att motsätta sig nationalekonomin i sin helhet kan utifrån den rationalistiska kalkylens strategidimension tolkas som ett sätt att avfärda näringslivets, och de man uppfattar vara sina ideologiska fienders, argumentation genom att placera dem i ett fack med just ideologiskt driven argumentation och därmed avskriva dess legitimitet. LO:s egen argumentation blir då delvis värdedrivna då den till viss del bygger på att vara en motpol till Svenskt Näringsliv.

Expertkunskap kan användas för att försämra motståndarens ståndpunkt och bekräfta den egna organisationens legitimitet när det handlar om i vilken riktning ett

beslut ska tas (Boswell 2009 s73). Avfärdandet av motståndarnas källa till legitimitet i konfliktfrågan används av LO för att avfärda förslaget i sin helhet. Frågan som bör ställas då är var LO uppfattar att de får sin legitimitet ifrån. Om Svenskt Näringsliv generellt söker sin legitimitet bland beslutsfattare och allmänhet i forskningen som ett sätt att rationalisera och legitimera sin egen maktposition kan LO:s agerande tolkas som att de söker legitimitet i sin kollektiva styrka och som motpol till just Svenskt Näringsliv. LO använder expertkunskap i relativt liten omfattning i den aktuella rapporten jämfört med Svenskt Näringslivs motsvarighet i den här uppsatsen. Av liknande anledning som Svenskt Näringsliv kan LO:s val tolkas som en vilja att göra frågan till en ideologisk värdebaserad konflikt. Det är en rimlig tolkning eftersom LO traditionellt har arbetarklassen på sin sida och därmed inte har samma behov av att dölja sina intressen eller rationalisera sin argumentation och legitimiteten behöver därmed inte sökas främst hos utomstående expertkunskap.

Som ovan nämnt (5.1) använder LO jämställdheten och feminismen för att legitimera sitt budskap. Trots att feminismen grundar sig i en maktkonflikt mellan män och kvinnor uttrycks ingen konflikt de berörda grupperna. Det är genomgående kvinnors respektive mäns löner som mäts mot varandra men de termer som används för att beskriva relationen uttrycker inte någon existerande konflikt. Istället beskriver man ojämlikheten som ”skillnader” vilket döljer den maktrelation man samtidigt vill påvisa (Vedin 2016 s18). Genom att inte beskriva ojämställdheten som en maktkonflikt är det möjligt att använda feminismens legitimerande funktion utan att utmåla någon som förövare i det här fallet.

Att göra låglönefrågan till en feministisk fråga har två strategiska funktioner. Dubbelheten i konfliktperspektivet kan tolkas som ett försök att inte splittra arbetarklassen genom att ställa mäns löner mot kvinnors löner. Den svenska politiken har länge karaktäriserats av en syn på kvinnors som en särskild politisk grupp, till skillnad från tidigare mer klassbaserade feminism (Tollin 2011 s111) och att göra låglönefrågan till en feministisk fråga kan ses som ett upprätthållande av ett rent ideologiskt klassperspektiv på feminismen. Den feministiska diskursen har dock kommit att betrakta facket som ”gubbigt” (Tollin 2011 s166) och feminismen kan alltså, från ett rationalistiskt perspektiv, betraktas som ett sätt att legitimera sig som organisation. LO:s argumentation bygger utöver detta i mycket större utsträckning än Svenskt Näringsliv på antaganden man gjort utifrån annat material, snarare än forskning. Det kan tolkas som en brist på befintlig forskning som stödjer LO:s hållning. Utifrån den rationalistiska modellen som använts för att tolka budskap i den här uppsatsen så bör agerandet snarare tolkas som en argumentation där organisationens legitimitet går att söka någon annanstans än i möjligheten att tillgodogöra sig och underbygga sina argument med akademisk forskning. Här i form av feminismen men även som kollektiv arbetarrörelse i sig.

Frågan om vilka konfliktlinjer som blir synliga i materialet handlar alltså delvis om vad det är låglönekonflikten handlar om. Om Svenskt Näringsliv vill få frågan att handla om hur man på bästa sätt löser problemet med ungdomsarbetslösheten utifrån ett rationellt hänsynstagande till forskningen, så vill LO istället vilja få frågan att handla om näringslivet och borgerliga politiker som ideologiskt vill sänka lägstalönerna och att detta får effekt på stora delar av löntagarkollektivet, men framför allt kvinnor vilket man i sig anser vara dåligt. Utöver

att vara en konflikt mellan föredragna policyförändringar är det även en slags metakonflikt om vad det är konflikten faktiskt handlar om – värden eller teknokrati. Huruvida konflikt betecknas som det ena eller andra har betydelse för utfallet, vilket kommer att diskuteras vidare i den avslutade diskussionen (6.2).

5.3 Arbetets ideologi

Varför ska vi arbeta över huvud taget? Den globala ekonomins tendens att framstå som universell och lönearbete som en självklar väg till kvinnors emancipation bär på många ideologiska aspekter.

Devisen att ett lågbetalt jobb är bättre än inget jobb ligger som en förutsättning för Svenskt Näringslivs argument och man skriver även explicit att frågan för personer som riskerar att bli av med sitt jobb är ”om det är bättre att ha ett jobb med låg lön eller att leva på olika former av bidrag” (Spector 2014 s21) där det underliggande budskapet, baserat på Svenskt Näringslivs ståndpunkt är att det är mer eftersträvansvärt att ha ett dåligt betalt jobb jämför med inget alls. När ideologi även innefattar levda relationer och social verklighet är den sociala situationen en förutsättning för att argumentet ska vara hållbart (Eagleton 2007 s58). Den sociala situationen, värdet i att ha ett lågbetalt jobb, måste av mottagaren upplevas vara sann. I det fallet krävs mer än expertkunskap för att kunna legitimera den förespråkade lönesänkningen. Som nämndes i inledningen till teoriavsnittet (3) har inte expertkunskapen allena möjlighet att legitimera alla typer budskap och idéer. Den sociala situationen måste i större eller mindre utsträckning reflektera den verklighetsbeskrivning ideologin ger (Eagleton 2007 s15). Svenskt Näringslivs nyttjande av den samhällsliga utsattheten i att vara arbetslös är såväl strategiskt som ideologisk och även utsattheten i sig kan betraktas som ideologisk.

Frågan varför vi ska arbeta varken ställs eller besvaras i någon av rapporterna. Istället vilar antagandet om att så många som möjligt ska arbeta över debatten, såväl hos Svenskt Näringsliv som hos LO. LO skriver i sin rapport att ”de ekonomiska villkoren är centrala för individens makt att forma sitt eget liv” (Vedin 2016 s4). Det är alltså lönearbetet som enligt LO ska ge människor i allmänhet och kvinnor i synnerhet deras frihet. Problemet ligger inte i arbetsmarknadens funktionssätt som sådant utan i män och kvinnors olika relationer till den. Mäns makt baseras på deras fördelaktiga relation till kapitalismen (Tollin 2011 s107). Feminismens visioner har inte bara införlivats i det kapitalistiska systemet utan förstärker det dessutom. Genom att hävda självständighet i livet legitimeras genom argumentationen dessutom arbetsgivarens makt över arbetstagaren.

Det är genom lönearbetet som det egna livet ska formas och det är där makten finns att hämta. Arbetsmarknaden är både problem och lösning. För att arbetsmarknaden ska kunna fungera som lösningen behöver den vara strukturerad på ett sätt som gör att människor upplever den som huvudsakligen något positivt. Vi måste uppleva att arbetet ger oss makt att forma vårt eget liv eller att arbetet i sig, även med en låg lön ger oss tillfredsställelse. Att arbeta är inte eftersträvansvärt enbart för lönen utan för den personliga tillfredsställelse det ger människor. Där

skiljer sig Svenskt Näringsliv från LO som snarare betonar vikten lönen som en garanti för möjligheten att forma sitt eget liv. Båda bär de dock på innebörden att vi genom lönearbetet har (eller bör ha) möjlighet att skapa oss ett bättre liv. Arbetslinjen, alltså idén om att vi bör arbeta i så stor utsträckning som möjligt (Nationalencyklopedin), står som en fullt naturaliserad idé, det vill säga en idé som passerar som så självklar att den inte behöver nämnas (Eagleton 2007 s58). Likväl döljer den även maktrelationer.

Redan begreppet arbetsgivare döljer den maktrelation som existerar mellan den som anställer och den anställda då begreppet får relationen att framstå som välvillig där den ena parten ger ett arbete åt den andra. LO skriver exempelvis i sin rapport att ”/s/ärskilt viktigt är vilka anställningsrelationer arbetsgivare erbjuder” (Vedin 2016 s12). Konstaterandet berör arbetarklassens sammansättning och dess betydelse för den fackliga förhandlingsstyrkan (Vedin 2016 s12). LO:s sätt att förhålla sig till kapitalismen är problematiserande: den innehåller konflikter mellan fack och arbetsgivare, men är samtidigt konsensusbetonad. Förhållandet vittnar om avsaknaden av andra alternativ än just det kapitalistiska systemet, en avsaknad av visioner utanför systemets ramar. Arbetslinjen som helhet legitimerar relationen mellan arbetsgivare och arbetstagare genom att utesluta andra möjliga ekonomiska system som skulle innebära andra relationer i förhållande till produktionen.

Liksom idén om den eviga naturen är även våra föreställningar om arbetets roll i våra liv historiskt och geografiskt bundna. Våra idéer och tankar om arbetsmarknaden idag har sitt ursprung i det Weber avser med den protestantiska arbetsetiken vilken fungerade som en förutsättning för kapitalismen (Weeks 2011 s39-40). Arbetet förstods som ett mål i sig och arbetsetiken Weber pratar om har idag utvecklats via det industriella samhället som ett sätt att förbättra livet för sig och sin familj till det postindustriella samhället där arbete förstås som mål och mening och ger oss möjlighet till självförverkligande (Weeks 2011 s45-46). Den ideologiska logiken finns även hos Svenskt Näringsliv. Alla förtjänar ett jobb i första hand, lönen är sekundär. Logiken fungerar när arbete rationaliserats till att vara det som ger oss ett värdigt liv. Om än från något olika ståndpunkter så argumenterar såväl Svenskt Näringsliv som LO för att arbetet är nödvändigt för att vi ska vara tillfredsställda i livet.

Arbetslinjen och det kapitalistiska sättet att organisera ekonomin är hegemoniska inom svensk politik. Begreppet hegemoni härstammar från den italienska marxisten Antonio Gramsci och kan kortfattat definieras som ”organisering genom samtycke” (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s39). Medan ideologi kan vara påtvingad, till exempel den rasistiska ideologin i Sydafrika är hegemonin alltid ett samförstånd och aldrig påtvingad eller våldsam (Eagleton 2007 s112). Hegemonin inkluderar ideologi men är inte reducerbar till det och kan vara politisk snarare än ekonomisk som in fallet med antagandet om den neutrala staten i den liberala demokratin (Eagleton 2007 s112-113). Accepterandet av arbetsmarknadens parter som likvärdiga motståndare och lönearbetets frihet är båda ideologiska konstruktioner som bidrar till att legitimera det kapitalistiska systemet och rationalisera det till att uppfattas som det enda systemet.

5.4 Framtidens horisont

En utgångspunkt som löper som en röd tråd i Svenskt Näringslivs rapport är arbetskraftens produktivitet, där låga lägstralöner förväntas ge jobb även till de vars produktivitet ligger under lägstralönen (Spector 2014 s12). Eftersom ungdomar tillhör gruppen med låg produktivitet förtjänar de även en lägre lön fram tills de ökat sin produktivitet till att ligga över värdet av vad de producerar. Produktivetsbegreppet är ett sätt att legitimera lönesättningen genom att hävda individens prestation som grund för lönesättning. Samtidigt läggs ansvaret för den nödvändiga sänkningen av lönen på ungdomarna själva. Idén bygger på att de ungas löner, i takt med att de blir äldre, ska öka och att de till slut ska komma upp i samma lönenivå som man har idag vid samma ålder (Spector 2014 s14). Detta eftersom produktiveten under den tiden kommer att öka och hamna på en nivå där den ligger över produktiviteten och arbetarna kommer därmed även göra sig förtjänta av en högre lön. Idén vittnar om en rationell syn på arbetsmarknaden där individens prestation går att urskilja och därigenom kan värdesättas. Den tyder även på en syn på framtiden som en rationell följd av samtiden. En utveckling som går i positiv riktning framåt i takt med tiden. LO motsätter sig att löneökningar skulle komma som en naturlig följd av tidens gång. Detta eftersom de flesta eftersom personer som skulle arbeta inom yrken med lägstralön, det vill säga unga utan gymnasial utbildning och nyanlända flyktingar, inte förmodas gå vidare upp i hierarkin. Detta eftersom de saknar den kompetens som krävs (Vedin 2016 s16). Ett svar på just det problemet presenteras inte, men rapporten avslutas med mer generella förslag på hur tid, makt och pengar kan omfördelas (Vedin 2016 s18-19). Förslagen bygger fortfarande på konsensus, exempelvis vill man att ”/a/rbetsmarknadens parter tar ett betydligt större ansvar för jämställda löner” (Vedin 2016 s19).

All den framtid som rymts i argumentationen rymts inom rådande kapitalistiska system. Här återkommer ideologins universella karaktär som oberoende plats och tid i historien (Eagleton 2007 s59). I läsningen av Svenskt Näringslivs rapport upplevs den givna lösningen på problemet spontant av mottagaren inte bara rationell och legitim utan det rådandet kapitalistiska systemet och den specifika sociala situationen upplevs dessutom vara individuellt fördelaktig. Att arbeta för lägre lön än inte alls förstås också som oföränderlig och därmed något man måste anpassa sig till. Idén kan beskrivas som empiriskt falsk men subjektivt värdemässigt sann (Eagleton 2007 s16). Den pekar inte enbart på ideologins koppling till den sociala verkligheten utan även ideologins inverkan på hur vi uppfattar värden och vilka grunder på vilka vi fattar beslut som upplevs vara legitima.

Frågan om de berörda människornas löneutveckling är dels en fråga om synen på hur arbetsmarknaden fungerar och individers utveckling och produktivitet men vittnar även om en hägrande framtid som kan vara ett problem eller en lösning. Vi kan göra diverse olika tolkningar av historien men behöver ändå förhålla oss mer eller mindre till vissa händelseförlopp. Framtiden däremot har en annan potential att formas utifrån den egna ideologiska utopin (eller dystopin). Tiden i sig framträder som en ideologisk konstruktion, ”oavsett om den reducerar nuet till en etapp i en

historia som tjänar ett högre, allt hägrande mål [...] eller om den gör sig av med framtiden genom att låta den bli ett med nuet” (Fareld 2015 s173)

Ekonomin är idag mer global än tidigare medan politiken till stor del fortsatt vara lokal. Den globala ekonomin som materiell bas för den ideologiska uppfattningen om den universella ekonomin och ger ideologin dess substans av upplevd verklighet. Samtidigt gör uppfattningen om att möjligheten att forma framtiden kraftigt begränsas. Jenny Andersson menar att nyliberal ideologi har gjort att framtiden ”förvandlades från en politisk förändringshorisont, från något som aktivt kan byggas, till en serie ständiga krav på anpassning till yttre krafter: framtiden kräver.” (Andersson 2014 s206). En framtid som inte är föränderlig är en förutsättning för att maktasymmetrin ska kunna rationaliseras. Är kapitalismen det givna systemet är relationen mellan arbetare och arbetsgivare den givna relationen. Maktasymmetrin är något som kan hanteras men som inte ska förändras som den grundläggande strukturen på vilket samhället vilar. Både Svenskt Näringsliv och LO menar, utifrån materialet, att de problem de definierat går att lösa inom nuvarande system med lönearbetet som nyckeln. Den kraftfullaste ideologin är den som inte märks och lönearbetets ideologi märks tydligt då den aldrig ifrågasätts (Eagleton 2007 sxvii). Frivilligheten att lönearbeta är inte enbart falsk när det handlar om arbetarklassen materiella förutsättningar att välja utan även tanken är genom den övergripande arbetsideologins rationalisering av lönearbetet inte längre fri.

6 Avslutning

Som nämndes i inledningen förutsätter idén om ideologiernas död en analys av historien som inte delas av den här uppsatsen. Idén om ideologiernas död förutsätter i sig idéer om ”historiens krafter, riktning och mål” (Strand 2015 s184). Den bygger på antagandet att samhället inte längre innehåller några motsättningar som gör ideologierna relevanta. Men motsättningen mellan arbete och kapital existerar fortfarande i de liberala demokratierna och den mängd intressen och maktrelationer som ideologiernas död döljer är kanske det mest ideologiska av allt. Eller för att citera den italienska statsvetaren Norberto Bobbio ”inget är mer ideologiskt [...] än att påstå att ideologierna är i kris” (citerad i Strand 2015 s187).

6.1 Sammanfattning och slutsats

Svenskt Näringslivs rapport Lägstälöner och lönespridning – effekter på samhällsekonomin (Spector 2014) ger en bild av verkligheten där två vägar finns att gå. Sänka lägstälöner för att få fler unga i arbete eller riskera att unga förblir arbetslösa men behålla och/eller öka lönerna för de med jobb. Problemet är alltså de i dagsläget för höga ingångslönerna. Fackförbunden porträtteras som motståndarna som stänger ute de arbetslösa ungdomarna genom sin insider-outsider-problematik (Spector 2014 s5). Insider-outsider-problematiken kan i sig dock härledas till maktkonflikten på arbetsmarknaden då fackförbund tenderar vilja skydda villkoren för sina kärnmedlemmar när fackets ställning är svag och arbetsvillkoren är hotade (Emmenegger 2014 s33). LO väljer i sin rapport Sveriges jämställdhetsbarometer 2016. Tid makt och pengar. Tema: Lön (Vedin 2016) att fokusera på de sänkta lägstälönerna som framför allt ett feministiskt problem då man menar att det främst är kvinnor som kommer drabbas. Sänkta lägstälöner är inte enbart generellt dåligt utan i synnerhet eftersom det i större utsträckning sänker lönerna på sikt i kvinnodominerade yrken (Vedin 2016 s4). Att använda feminism som ett slags buzzword för att legitimera ett budskap är inget ovanligt inom svensk politik (Tollin 2011).

Svenskt Näringsliv använder sig av expertkunskap i mycket större utsträckning än LO. Resultatet kan delvis bero på hur man valt att utforma de olika rapporterna och vilket syfte man har med dem. Skillnaderna i användandet av expertkunskap kan dock läsas som ideologiskt i sig. Boswell menar att expertkunskap används av organisationer för att legitimera och bekräfta organisationen i sig eller förslag på ändringar inom policy (Boswell 2009 s61, 72). Det förutsätter dock att frågan uppfattas vara en teknokratisk fråga (Boswell 2009 s103). LO avfärdar Svenskt Näringslivs källor genom att bedöma dem som ideologiska och tenderar istället att se

frågan som en fråga om värden. Huruvida och i vilken utsträckning man använder sig av expertkunskap kan därför ses som ett uttryck för var man samlar sin legitimitet såväl som organisation men även i sin argumentation. Det viktiga tycks alltså inte vara vilken typ av källor man väljer att använda sig av utan snarare hur man ser på frågan som debatteras. Det ska tilläggas att LO:s avfärdande av nationalekonomin som ideologiskt driven disciplin här inte tolkas som ett avfärdande av den akademiska forskningen i sin helhet eller kanske ens nationalekonomin som ämne. Avfärdande bör snarare betraktas som en strategisk praktik. Analysen utgår dessutom från det empiriska materialet. Det är möjligt att LO såväl som Svenskt Näringsliv väljer att uttrycka sig annorlunda i andra situationer, ideologi är inte att betrakta som så pass konsistent i hur den tar sig uttryck.

Eftersom arbetarklassen är större än näringslivet är det inte förvånande att LO väljer att betona fackets position som opposition mot Svenskt Näringsliv. Eftersom Svenskt Näringslivet är färre men sitter på den ekonomiska makten i samhället har de ett större intresse av att legitimera och naturalisera sina intressen och få dem att verka allmängiltiga. Det görs främst genom den övergripande idén att ett dåligt betalt arbete är bättre än inget arbete vilket även uttrycks explicit i Svenskt Näringslivs rapport. Det görs även genom att hävda ungas längre produktivitet som en legitim anledning till lägre lön. Det är ungdomarna själva och deras låga produktivitet som är problemet. Logiken stärker bilden av ett samhälle där vi finns till för systemet och inte tvärt om. Även om det är lönerna som här anpassas efter påstådd produktivitet är det de ungas levnadsförhållanden som ska anpassas. Samma princip om anpassning märks i LO:s feministiska perspektiv där kvinnor i större utsträckning behöver anpassa sig till den kapitalistiska produktionen genom att lönearbeta i större utsträckning och därmed ägna mindre tid åt reproduktivt arbete (Vedin 2016 s18).

Oavsett hur de olika organisationerna väljer att se på problemet ryms såväl problemformuleringar som lösningar inom det rådande kapitalistiska systemet. Den största gemensamma nämnaren hos Svenskt Näringsliv och LO är arbetslinjen, alltså idén om att människor bör arbeta i så stor utsträckning som möjligt. När andra ekonomiska system rationaliserats bort kan framtidens visioner enbart rymmas inom rådande system vilket omöjliggör tanken om förändring.

Som grund för ideologin ligger hela tiden samhällets struktur som gör det möjligt att göra de ideologiska påståendena. Som framgått i teoriavsnittet och analysen behöver ideologin mer eller mindre anspela på människors levda verklighet. Genom att göra det har ideologin möjlighet att rationalisera och legitimera maktstruktur samt dölja intressen. Det bör dock påpekas återigen att ideologi inte alltid är så rationell som det framstått i den här uppsatsen. Ideologi kan vara såväl medveten som omedveten och kan skilja sig mellan avsändare och mottagare.

6.2 Avslutande diskussion

Att Svenskt Näringsliv använder sig av expertkunskap i större utsträckning än LO ter sig ideologiskt inte konstigt av två anledningar. Man är de som sitter på makten i relationen arbete – kapital, alltså kapitalet och har därmed ett större behov av att

rationalisera sina intressen. Att vilja få politiken att framstå som en teknikalitet snarare än en kamp mellan intressen är ett sätt. Den metaideologiska idén om ideologins död hänger nära ihop med rationaliseringen av de beslut som berör arbetsmarknaden, i det här fallet en sänkning av lägstalöner. Det är ett uttryck för den nyliberala ideologi som inte ser olika vägar att gå grundade i intressen och ideologi utan istället enbart bra och dåliga lösningar (Rönblom 2011 s38). Idén om att vi lever i ett postideologiskt samhälle där politiken enbart berör teknikaliteter är en del av den hegemoniska kapitalism som utesluter andra sätt att strukturera ett samhälle.

Flera av de ideologiska uttryck som syns i rapporterna bär på idéer som har sina rötter längre tillbaka i historien, exempelvis existensen av den universella naturen och arbetsetiken (Eagleton 2007 s59, Weeks 2011 s39). Även den övergripande idén om expertkunskapen i förhållande till ideologi har historiska rötter. Att idéer aldrig är fristående, utan hänger samman med historien är dock inte detsamma som att de är universella. Att kunna använda sig av expertkunskap för att legitimera ett beslut förutsätter en samhällssyn där akademien och det kunskapsproducerande medvetandet har möjlighet att frigöra sig från ideologi. Vetenskapen har i många fall till och med framställts som motsatsen till ideologi, en idé som har sina rötter upplysningen och tanken om en värld präglad av förnuftets transparens (Eagleton 2007 s64). Kunskapens legitimerande effekt ligger i vår syn på den som mer eller mindre opartisk, ett kartläggande av verkligheten. Detta positivistiska synsätt förutsätter att subjektet och objektet helt går att skilja åt vilket motstrider uppsatsens utgångspunkt där arbetet inom akademien liksom arbetet i samhället i övrigt formar våra subjekt och är en del av en större samhällelig helhet (Eagleton 2007 s74-75). Att skilja på subjekt och objekt är även att skilja på fakta och värde (Eagleton 2007 s99). Ideologi kan vara sann och osann på samma gång. ”Men mellan lika rätt avgör makten” som Karl Marx skrev i *Kapitalet* (Marx 2013 s201) och kapitalismen är uppenbart hegemonisk och framtiden har uteslutit visioner om ett annat samhälle.

Huruvida något kan uppfattas som sant beror på ideologin funktionssätt där även sanning kan vara ideologisk. Sanningen ligger i själva tolkningen där Svenskt Näringsliv lägger värde i att alla ska arbeta till ett mycket lägre pris än idag, medan LO:s mer vänsterinriktade värden sätter den arbetande delen av arbetarklassens löner i främsta rummet, i detta fall högre löner. Tolkningen är sprungen ur konflikten mellan arbete och kapital och sanningen likaså. Den svenska modellen är dock präglad av samförstånd och konsensus. Medlingsinstitutet skriver bland annat på sin hemsida att man vill verka för arbetsmarknadens bästa (Medlingsinstitutet 2016). Existensen av arbetsmarknadens bästa måste förstås ideologiskt i sin funktion att dölja de motstridiga intressen den rymmer där flertalet står i motsättning till de få. Idén om allmänintresse kan ses som ytterligare sätt att legitimera maktstrukturen och dölja intressen och kan sägas representera den framtid som inte rymmer några större skillnader från nuet.

Själva idén om ideologiernas död kan alltså tolkas som en alltmer hegemonisk kapitalism och som i allra högsta grad tar sig uttryck i rapporter av såväl Svenskt Näringsliv som LO.

6.3 Vidare forskning

Den idé som först dyker upp vid tanken på vidare forskning berör förhållandet till de ideologiska uttryck jag analyserat här märks i de politiska partiernas partiprogram och dylika texter. Hur förhåller sig de olika partierna till arbetslinjen, framtiden och så vidare.

Den här uppsatsen har främst fokuserat på ideologins avsändare och producenter men har även snuddat vid ideologins inverkan på vår egen världsuppfattning som mottagare av ideologi. Världen står i konstant förändring och ideologin förändras med den. Det finns redan mycket forskning på hur människor uppfattar sina arbeten och sig själva i förhållande till dem eller till samhället (exempelvis Hochschild 1983; Mulinari 2007; Skeggs 1999) generellt men jag menar att det även hade varit intressant att studera hur dessa uppfattningar kan tolkas om uttryck för ideologi. Som jag nämnt ovan kräver ideologins funktionssätt att vi relaterar den till våra liv och verklighetsuppfattning. Det är därmed intressant att studera hur vi inkorporerar ideologin i oss själva och hur och i vilken utsträckning detta är en förutsättning idag. Det empiriska materialet som studerats i den här uppsatsen har behandlat sänkta lögstälöner. Blir den låglönesektor sänkningarna skulle innebära en realitet hade framtida forskning kunnat ägnas åt dessa arbetens ideologiska effekt på de som utför dem.

På senare år har det på flera håll dykt upp forskning som kritiserar den annars väl etablerade arbetslinjen och förslag såsom medborgarlön (även kallat basinkomst) har förespråkats av vissa (exempelvis Standing 2013, Weeks 2011). Även medborgarlönen befinner sig dock inom det kapitalistiska systemets ramar, men förslagen brukar fokusera på medborgarlönens förmåga att göra livet bättre för arbetarklassen (Standing 2013 s255-258). Trots detta har förslaget på många håll kritiserats för att vara orimligt och alltför visionärt (Weeks 2011s 175). Jag är personligen inte en förespråkare av medborgarlön av flera anledningar men den rörelse som propagerar för medborgarlön och den arbetskritiska litteraturen i övrigt har för hoppningsvis möjlighet att utmana våra föreställningar om arbetet och dess funktion. Vidare forskning kan alltså även beröra de uppfattningar vi har som annars passerar utan att vi ens reflekterar över dem.

Som ett svar på idén om ideologins död vill jag dessutom uppmana till fler analyser av ideologi mer generellt då ideologiproduktionen är aktiv, om inte annat i form av teorier om ideologins borttynande och bristande relevans. Såväl exemplen på vidare forskning ovan som den här uppsatsen i sin helhet tyder på att ideologi fortfarande är intressant och relevant att studera.

7 Referenser

- Andersson, J. (2014). Framtid i kris. I *Kris*. Borgenäs, K. & Örestig, J. (red.). Tidskriftsföreningen, Malmö. s. 203-212.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012). Idé- och ideologianalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3 uppl. Studentlitteratur, Lund s. 139-175
- Boswell, C. (2009). *The Political Use of Expert Knowledge. Immigration Policy and Social Research*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Eagleton, T. (2007). *Ideology An Introduction*. 2 uppl.. Verso, London.
- Ergon, J. (2014). I Sverige ökar klyftorna snabbast. 14 maj. *SVT Nyheter*. Tillgänglig: <http://www.svt.se/nyheter/vetenskap/sverige-snabbast-pa-att-oka-ekonomiska-klyftor>. [2016, 05/17].
- Emmenegger, P. (2014). *The Power to Dismiss: Trade Unions and the Regulation of Job Security in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press. Tillgänglig: <http://www.oxfordscholarship.com.ludwig.lub.lu.se/view/10.1093/acprof:oso/9780198709237.001.0001/acprof-9780198709237>
- Fareld, V. (2015). Tideologi: De politiska idéernas tidslighet. I *Ideologi*. C. Fridolfsson (red.). Tidskriftsföreningen, Malmö s. 172-178.
- Hochschild, A.R (1983). *The managed heart: commercialization of human feeling*. Univ. of California Press, Berkeley
- Holm, J. (2016). Fler experter vill se lägre ingångslöner. 15 februari. *Expressen*. <http://www.expressen.se/dinapengar/fler-experter-vill-se-lagre-ingangsloner/>. [2016, 05/17].
- Karlsson, P. (2016) LO-bas till attack mot den som vill sänka ingångslöner. 3 mars. *Aftonbladet*. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/article22370455.ab>. [2016, 05/17].
- Lukes, S. ([1974] 2009). Makt - ett radikalt synsätt. Maktens tredje dimension. I *Texter i samtida politisk teori*. Beckman, L, et.al. 2 uppl. Liber, Malmö, s. 32-46.
- Marx, K. (2013). *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Första boken*. 6 uppl. Arkiv förlag, Lund.

- Medlingsinstitutet (2016). Tillgänglig: <http://www.mi.se/om-oss/> [2016, 05/12].
- Mulinari, P. (2007). *Maktens fantasier & servicearbetets praktik: arbetsvillkor inom hotell- och restaurangbranschen i Malmö*. Diss., Linköpings universitet, Linköping
- Nationalencyklopedin. *arbetslinjen*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/arbetslinjen> [2016, 05/17].
- Nordenskiöld, T. (2016). Löfven tar strid mot sänkta ingångslöner. 15 februari. *Dagens Industri*. Tillgänglig: <http://www.di.se/artiklar/2016/2/15/lofven-tar-strid-mot-sankta-ingangsloner/> [2016, 05/17].
- Paulsen, R. (2010). *Arbetsambället: hur arbetsambället överlevde teknologin*. Gleerups, Malmö.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Skeggs, B. (1999). *Att bli respektabel*. Daidalos, Göteborg
- Spector, S. (2014). *Lägstalöner och lönespridning. Effekter på samhällsekonomin*. Svenskt Näringsliv. Tillgänglig: http://www.svensktnaringsliv.se/migration_catalog/lagstalonerpdf_581113.html/binary/L%C3%A4gstal%C3%B6ner.pdf [2016, 04/15].
- Standing, G. (2013). *Prekariatet: den nya farliga klassen*. Daidalos, Göteborg
- Strand, D. (2015). Inga alternativ. I *Ideologi*. C. Fridolfsson (red). Tidskriftsföreningen, Malmö. s. 179-187.
- Tollin, K. (2011). *Sida vid sida: en studie av jämställdhetspolitikens genealogi 1971-2006*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet
- Turner, S. (2003) *Liberal Democracy 3.0: Civil Society in an Age of Experts*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Vedin, U. (2016). *Sverige jämställdhetsbarometern 2016. Tid, makt och pengar. Tema: Lön., Landsorganisationen i Sverige*. Tillgänglig: [http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_sveriges_jamstalldhetsbarometer_2016_pdf/\\$File/Sveriges_jamstalldhetsbarometer_2016.pdf](http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_sveriges_jamstalldhetsbarometer_2016_pdf/$File/Sveriges_jamstalldhetsbarometer_2016.pdf) [2016, 04/15].
- Vedung, E. (1977). *Det rationella politiska samtalet. Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*. Aldus/Bonnier, Stockholm.
- Weeks, K. (2011). *The Problem With Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics and Postwork Imaginaries*. Duke University Press, Durham.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur, Lund.